

MATERIAŁY NADEŚLANE, POLEMIKI I DYSKUSJE

Konrad Prandecki

ROLA MEGATRENDÓW W PRZEWIDYWANIU PRZYSZŁOŚCI

Streszczenie: Megatrendy, jako zjawiska analizowane w długim okresie są obarczone ryzykiem błędu. W obecnych czasach, charakteryzujących się dużą zmiennością oraz kryzysami przewidywanie trendów w perspektywie kilkusetletniej wydawało się być mało adekwatnym. Jednakże nadal jest ono zasadnym zarówno z punktu widzenia państwa jak i przedsiębiorstwa. Wynika to z ich dużej przydatności do określania przyszłych potrzeb społecznych a tym samym kierunków modernizacji państwa i rozwoju innowacyjności. Informacje uzyskiwane na podstawie analizy megatrendu mogą być przydatne w wielu sferach działalności, np. projektowaniu produktów, produkcji, marketingu, usługach i transporcie. Prawidłowe zdefiniowanie megatrendu oraz jego opisanie z uwzględnieniem otoczenia i kontekstu kulturowego daje szansę na trafną analizę jego przebiegu w przyszłości. Jednakże zawsze należy pamiętać, że trend może ulec zmianie. Z tego powodu wskazany jest okresowy monitoring otoczenia, a w szczególności czynników wchodzących w interakcję z badanym zjawiskiem.

Słowa kluczowe: megatrendy, definicja megatrendu, rola megatrendów, znaczenie megatrendów

1. Wprowadzenie

Przewidywanie przyszłości od zawsze budziło zainteresowanie. Już od najdawniejszych czasów ludzie próbowali poznać zdarzenia, które mają dopiero nadejść. Magiczne obrzędy szamańskie, przepowiednie wyroczni delfickiej, czy też wizje Nostradamusa miały pomagać w podejmowaniu decyzji. Podobnie jak współcześnie, analiza przyszłości jest przydatna zarówno w skali makro, jak i mikro. Przywódcy państw w oparciu o swoje przewidywania planowali kampanie, podboje, jak i zarządzanie państwem. Zwyczajni obywatele podejmując de-

czyje dotyczące małżeństwa lub działalności zawodowej również posługiwali się badaniem przyszłości. Z biegiem czasu zmianie uległy narzędzia służące tej czynności oraz horyzont czasowy, który uległ wydłużeniu. Jednakże cele jakim ma ono służyć pozostają niezmiennie.

Współcześnie do opisu zjawisk o charakterze globalnym używa się pojęcia megatrendu, które powstało na początku lat osiemdziesiątych XX wieku i na stałe zagościło w literaturze. Jednakże po pierwszej fali euforii związanej z próbą opisu tych zjawisk i tym samym przewidzenia rozwoju cywilizacyjnego świata, wraz z coraz mniejszymi efektami, zainteresowanie megatrendami spadło. Wynikało to z rosnącego przeświadczenia o niemożności prognozowania wynikającej z narastającego tempa przemian. Takie nastawienie zostało zbudowane na częściowo błędnym przeświadczeniu o możliwości praktycznego, długoterminowego kontrolowania trendów poprzez zarządzanie przyszłością¹. W rzeczywistości dokładne przewidzenie tego co ma dopiero nastąpić nie jest możliwe, co powoduje, że próby przewidzenia konkretnych, jednostkowych zachowań są skazane na niepowodzenie. Nawet ogólne zjawiska mogą zostać spowolnione poprzez nieprzewidziane zdarzenia. W ten sposób należy postrzegać spowolnienie procesu globalizacji, jakie nastąpiło w wyniku ataku terrorystycznego na USA w dniu 11 września 2001 r.

Ponadto wielość zależności pomiędzy poszczególnymi zjawiskami powoduje, że nie jest możliwym wyodrębnienie pojedynczego trendu, a jedynie pokazanie całej grupy zjawisk. Zmiana jednego z czynników może wywołać liczne konsekwencje co powoduje, że zbudowana wizja przyszłości ulegnie znacznej modyfikacji. Z tego powodu często wykorzystywaną metodą opisu przyszłości jest budowanie scenariuszy. W ten sposób można próbować pokazać nie tylko najbardziej prawdopodobny rozwój sytuacji, ale również alternatywne wersje. Najczęściej stosuje się do tego metodę 3P (the predictable, the possible, and the preferred), czyli podział na wizje: przewidywalne, możliwe i preferowane². Powstaje więc pytanie czy megatrendy nadal są użytecznym narzędziem do przewidywania przyszłości oraz jakie są możliwości ich wykorzystania, w szczególności, do budowy długoterminowych scenariuszy? Celem niniejszego artykułu jest próba zgłębienia tych zagadnień.

2. Megatrend – charakterystyka zjawiska

Badanie przyszłości może przyjąć różne formy. Jedną z częściej stosowanych jest ekstrapolacja trendów. Za trend uznaje się tendencję rozwojową charak-

¹ Por. J. F. Coates, J. Jarratt, Myśląc o roku 2025, *Transformacje* nr 3-4/1993-94, L. Groff, *Rewolucja informacyjna – globalne trendy restrukturyzacyjne, wizje i decyzje*, ibidem, za: L. W. Zacher, *Gry o przyszłe światy*, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa 2006, s. 17.

² G. Larsen, *Why megatrends matter?* *Futureorientation* 5/2006, Copenhagen Institute for Future Studies, www.cifs.dk.

teryzującą ogólny kierunek zmian. W tym przypadku przewidywanie przyszłości opiera się na analizie danych historycznych, na podstawie których można wyciągać wnioski dotyczące prognozowania zjawisk mających dopiero wystąpić.

Daje to możliwość określenia jak zjawiska występujące obecnie mogą ewoluować w przyszłości. Trendy analizuje się w zależności od horyzontu czasowego, dzieląc je na: krótko-, średnio- i długoterminowe. Innym, bardzo często stosowanym kryterium, znanym jako teoria Dow'a, jest podział na: główne, wtórne i krótkookresowe.³

Bardzo silne trendy często nazywane są megatrendami. Termin ten został po raz pierwszy użyty przez J. Naisbitt'a w 1982 r.⁴. Jednakże autor nie pokusił się o jego zdefiniowanie, uznając, że to określenie jest intuicyjnie i etymologicznie oczywiste. Skoro trend jest długotrwałą (dłuższa od zmian sezonowych) tendencją rozwojową analizowanego zjawiska w czasie, to termin ten z dodanym przedrostkiem „mega” oznacza tendencję miliony razy silniejszą od zwykłego trendu. Jednakże takie wyjaśnienie nie oddaje w pełni znaczenia tego pojęcia. Warto więc zastanowić się co jest megatrendem.

Pierwotnie zagadnienie to dotyczyło zmian zachodzących wewnątrz kraju. Dopiero później jego zakres rozszerzono na zjawiska globalne. Obecnie, zagadnienie to jest analizowane w trzech wymiarach: globalnym, regionalnym i krajowym. Takie podejście nieco komplikuje analizę megatrendów, ponieważ w każdym przypadku, w pierwszej kolejności należałoby określić poziom na jakim podejmuje się opisu.

W literaturze można spotkać wiele definicji tego pojęcia. Działania te mają na celu jak najbardziej precyzyjne określenie co jest trendem, a co megatrendem. Niektórzy autorzy wprowadzili nawet pojęcie supermegatrendu⁵. W ten sposób za megatrendy można uznać mniejsze elementy będące częścią jakiegoś większego zjawiska, np. w ramach zmian demograficznych wyodrębnia się ich kilka, np. starzenie się społeczeństw, wzrost populacji i migracje. Z drugiej strony całość tych zjawisk można uznać za jeden megatrend.

Jedną z najprostszych, a jednocześnie bardzo użytecznych definicji megatrendów przedstawił J. Stacewicz, opisując je jako uniwersalne, podstawowe tendencje rozwojowe określające kształt nadchodzącej przyszłości⁶. Do tego stwierdzenia można jeszcze dodać, że te trendy powinny cechować się dużą dozą prawdopodobieństwa. Jednakże nie oznacza to, że stanowią one pewnik. W równie prosty sposób zagadnienie to definiuje G. Larsen, uznając, że są to:

³ Por. J. J. Murphy, *Analiza techniczna rynków finansowych*, WIG PRESS, Warszawa 1999.

⁴ J. Naisbitt, *Megatrendy. Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*. Zysk i S-ka. Poznań 1997.

⁵ J. Muszyński, *Megatrendy a polityka*, Wydawnictwo alta2, Wrocław 2001, s. 16.

⁶ J. Stacewicz, *Megatrendy a strategia i polityka rozwoju*, Elipsa, Warszawa 1996, s. 7.

„wielkie siły w rozwoju społecznym, które wpływają na wszystkie obszary – państwo, rynek i społeczeństwo – na wiele lat wprzód”⁷.

Z kolei, K. Borodako pod pojęciem megatrendów definiuje: „znaczące zjawiska (np. zmiany środowiska naturalnego), które mają bliżej określone kierunki zmian i są rozważane przede wszystkim pod względem głównych trendów i ich wpływu na otoczenie”⁸.

Niektórzy autorzy ograniczają zagadnienie megatrendów jedynie do zjawisk ekonomicznych. Za przykład może posłużyć definicja firmy Frost & Sullivan, która postrzega megatrendy jako: „globalne, trwałe, makroekonomiczne siły rozwoju, wpływające na biznes, gospodarkę, kulturę, karierę i życie osobiste, określające w konsekwencji przyszły kształt naszego świata i rosnące tempo zmian”.⁹ Takie podejście jest jednak zbyt wąskim, ponieważ megatrendy odnoszą się nie tylko do kwestii gospodarczych, ale również społecznych. Wynikają one ze zmian postrzegania otaczającego nas świata oraz przyszłych rodzajów ryzyka rozumianego zarówno jako szanse, jak i zagrożenia.

Często autorzy opisują megatrendy w znacznie szerszy sposób, niż przez krótką jedno lub kilku zdaniową definicję. Tak postąpił m.in. J. Pajestka, który za megatrendy uznał wszelkie nowe tendencje cywilizacyjne, lecz jednocześnie podkreślił znaczenie trzech cech tego pojęcia, którymi są:

- „pewne typy złożonych urzędzeń społeczno-instytucjonalnych, wykształcone historycznie w procesie spontanicznym, uzyskujące pragmatyczne potwierdzenie sprawności,
- utrzymujące cechę względnej trwałości, uzasadniającą antycypowanie kontynuacji, nie wykluczające procesu dalszej zmienności ewolucyjnej,
- mające silną tendencję rozprzestrzeniania się w skali uniwersalnej, dążąc do objęcia całej cywilizacji ludzkiej”¹⁰.

Wszystkie z powyższych elementów są równie istotne, jednakże warto zwrócić uwagę na drugą z nich, tj. uznanie trendu za zjawisko zmienne w czasie, ewoluujące i tym samym mogące ulec odkształceniom od pierwotnego wzorca. Ponadto należy podkreślić, że rozwój cywilizacyjny nie musi być opisywany poprzez jedno proste rozwiązanie, ale może mieć wiele dróg prowadzących do tego samego celu.

Z kolei J. Muszyński opisuje megatrend poprzez zestaw cech jakie musi on spełniać. W ten sposób termin ten cechują zjawiska, procesy i wydarzenia obejmujące główne dziedziny życia ludzkiego, a więc stosunki ekonomiczne,

⁷ G. Larsen, Why megatrends matter?, op. cit.

⁸ K. Borodako, Foresight w zarządzaniu strategicznym, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 90.

⁹ Najważniejsze globalne megatrendy do roku 2020 i ich wpływ na biznes, karierę i kulturę, Frost & Sullivan, notatka prasowa, dostęp elektroniczny: <http://www.frost.com/prod/servlet/press-release.pag?docid=230031765> z dnia: 7.05.2012.

¹⁰ J. Pajestka, O orientację na przyszłość w reformach polskich. Megatrendy cywilizacyjne a proces transformacji systemowej, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1994, s. 29.

społeczne, polityczne, kulturowe oraz ludzka świadomość, które zyskały w procesie kształtowania i rozwoju charakter trwałych tendencji oddziałujących w coraz szerszym zakresie i głębszym przenikaniu na całą ludzkość oraz powstawały one przy różnych uwarunkowaniach, czynnikach i mechanizmach sprawczych, jako rezultat cywilizacyjnego rozwoju ludzkości i poczynając od początku drugiej połowy dwudziestego stulecia, nabierały coraz większego zasięgu i głębszego przenikania w życie społeczeństw¹¹.

Natomiast A. Chodyński uważa, że „*megatrendy odnoszą się do postaw życiowych, wynikających m.in. z dużej ilości wolnego czasu, uwzględniania sensu życia, aktywności życiowej, ale również nawiązują do odpowiedzialności społecznej i związanej ze środowiskiem naturalnym*”¹². Jednakże takie podejście jest zbyt idealistycznym, ponieważ prowadziłyby do powstania jedynie pozytywnych megatrendów, umożliwiających poprawę naszego świata. W praktyce wiele z zauważanych megatrendów powoduje negatywne efekty społeczne i gospodarcze. Ponadto istnieje szereg innych, które są na tyle niejednoznaczne, że nie można wprost określić, czy są one dobre dla ludzkości. Do tej ostatniej grupy można zaliczyć m.in. globalizację, która z jednej strony powoduje szybsze rozprzestrzenianie się idei oraz bardziej efektywne wykorzystanie zasobów, ale z drugiej promuje konsumpcyjny styl życia i prowadzi do zniszczenia wielu lokalnych kultur. Dlatego też, warto zwrócić uwagę na podział jaki zaproponowano w raporcie Komitetu Prognoz Polska 2000 Plus, gdzie wyróżniono pozytywne i negatywne megatrendy¹³.

Podsumowując powyższe definicje, za megatrendy należy uznać wszelkie zjawiska (zarówno pozytywne, jak i negatywne) charakteryzujące się dużą siłą oddziaływania (o charakterze ponadnarodowym) na środowisko człowieka i jego otoczenie (w tym na gospodarkę, relacje społeczne, instytucje i środowisko naturalne), występujące w długim okresie czasu. Zjawiska te powinny charakteryzować się dużym prawdopodobieństwem wystąpienia, lecz jednocześnie dopuszcza się możliwość ich korekty w wyniku działania innych podobnych sił. Zmiana ta nie powinna być radykalną, a jedynie delikatnie modyfikować pierwotne kryteria.

W oparciu o te założenia możliwa jest analiza przyszłości i wskazywanie megatrendów jedynie w przypadku badania zjawisk opartych na wydarzeniach historycznych, tj. poprzez odrzucenie czynników mało prawdopodobnych, niespodziewanych i o gwałtownym przebiegu. W ten sposób niektóre czynniki powodujące np. katastrofę o globalnym zasięgu (np. wybuch superwulkanu lub uderzenie dużego meteorytu) zostają odrzucone, pomimo że istnieje określone prawdopodo-

¹¹ J. Muszyński, Społeczeństwo informacyjne. Szkice politologiczne, Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 89.

¹² A. Chodyński, Zarządzanie rozwojem firmy. Strategia jakości ekologicznej, Wyższa Szkoła Zarządzania i Marketingu, Sosnowiec 2002, s. 7.

¹³ W perspektywie roku 2010. Droga do roku 2010. Raport w sprawie opracowania długofalowej strategii rozwoju Polski na okres 15 lat, Komitet Prognoz Polska 2000, Warszawa 1995, s. 49-50.

bieństwo ich wystąpienia. Nie oznacza to, że takie alternatywne scenariusze powinny być całkowicie pomijane, ponieważ zastanawianie się nad przyszłością możliwą jest również wskazane, gdyż skłania do twórczego myślenia i rozszerzania horyzontu postrzegania¹⁴. Jednakże trudno jest uznać, takie prognozy za megatrendy, ponieważ stanowią jedynie uzupełnienie głównych nurtów myślenia, a więc prawdopodobieństwo ich wystąpienia jest znacznie mniejsze¹⁵.

Pomimo dość licznych prób zdefiniowania megatrendów trudno jest jednoznacznie określić czym jest ta tendencja. Z tego powodu, w literaturze spotyka się wiele niejednoznacznych ich podziałów. Jedni autorzy za megatrendy uznają tylko ogólne tendencje, sugerując, że ich elementy składowe należą do innej kategorii np. subtrendów. W ten sposób wyróżnia się takie zjawiska jak: zmiany demograficzne, urbanizację, globalizację itp., natomiast ich części składowe, np. powstawanie megamiast już jest uznawane tylko za element megatrendu.

Z kolei inne podejście zakłada, że trendy można grupować, co powoduje, że możemy mieć do czynienia z kilkoma z nich, np.: starzenie się populacji, wzrost populacji, migracje, które składają się na grupę megatrendów nazywanych zmianami demograficznymi. Ze względu na brak jednoznacznych podziałów najczęściej spotykaną formą jest mieszanie tych dwóch systemów.

3. Najważniejsze megatrendy

Zrozumienie czym jest megatrend jest najłatwiejsze w przypadku przytoczenia przykładów. W literaturze zagadnienie to było analizowane wielokrotnie. Cele, jakie przyświecały badaczom, były różne. Zazwyczaj ich prezentacji towarzyszy chęć zrozumienia zjawisk jakie mają miejsce w danym momencie czasu oraz ich wpływu na przyszłość. Rzadziej zdarzają się opisy mające na celu ostrzeżenie przed czyhającymi zagrożeniami. Jednakże niezależnie od pobudek, niektóre z tych pozycji doczekały się międzynarodowej sławy i stanowią do dnia dzisiejszego znaczący wkład w rozwój nauki i ludzkości.

W tym zakresie szczególnie warto przytoczyć dwie z nich: dzieło A. Tofflera pt. „Trzecia fala”¹⁶ oraz „Granice wzrostu”¹⁷ opublikowane przez czterech autorów. Obie te pozycje powstały jeszcze przed publikacją „Megatrendów” J. Naisbitta. Znacząco różnią się one między sobą. A. Toffler przedstawił spójną wizję świata podlegającego dziejowym zmianom, które podzielił na trzy etapy, tj. pierwszą falę (kulturę agrarną), drugą (przemysłową) i trzecią

¹⁴ Por. L. W. Zacher, Gry o przyszłe światy, op. cit., s. 18-22.

¹⁵ Za przykład alternatywnej wizji świata mogą posłużyć publikacje G. Friedmana, gdzie Polska odgrywa kluczową rolę w polityce europejskiej. Por. G. Friedman, Następne 100 lat, AMF Plus, Warszawa 2009; G. Friedman, Następna dekada. Gdzie byliśmy i dokąd zmierzamy, Wydawnictwo Literackie, 2012.

¹⁶ A. Toffler, Trzecia fala, PIW, Warszawa 1997.

¹⁷ D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers, W. W. Behrens III, Granice Wzrostu, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1973.

(postindustrialną). W spójny sposób autor przekonuje, że powoli świat wkracza w epokę trzeciej fali co musi doprowadzić do zmiany wielu dotychczasowych trendów. W tym zakresie zwraca on uwagę nie tylko na zagadnienia gospodarcze, ale przede wszystkim społeczne, np. ewolucję rodziny, czy też zwiększenie elastyczności form pracy i oddzielenie pracownika od miejsca wykonywania zawodu. Jeśli chodzi o większość przemysłów, to doświadczenie ostatnich trzydziestu lat pokazuje, że zmiany zapowiadane przez Tofflera mają miejsce, lecz w znacznie wolniejszym tempie niż były przez niego przewidywane.

Jedynym, ważnym wyjątkiem jest ostatni z wymienionych trendów. Okazało się, że człowiek potrzebuje zachowania pewnych wizualnych form pracy i poczucia więzi ze współpracownikami. Dlatego też, pomimo technicznych możliwości, nie nastąpiło powszechne odejście od biur, osób pracujących umysłowo, ponieważ poza biurem nie są one równie wydajne i skłonne do rzetelnego wykonywania pracy. Na tę kwestię zwracał uwagę m.in. J. Naisbitt, nazywając ją ultrastykiem. Ten megatrend, będący czynnikiem hamującym przemiany społeczne, był poruszany zarówno w jego pierwszej książce, jak i pozycji specjalnie poświęconej temu zagadnieniu¹⁸. Ponadto J. Naisbitt publikował jeszcze wiele opracowań poświęconych megatrendom, lecz żadne z nich nie doczekało się szerszego uznania¹⁹.

Z kolei „Granice wzrostu” to prognoza ostrzegawcza. Ta publikacja będąca pierwszym raportem Klubu Rzymskiego stała się powszechnie rozpoznawalną, ponieważ można ją uznać za pierwsze współczesne długoterminowe opracowanie wskazujące na istnienie granic rozwoju gospodarczego²⁰. Ich źródłem są zasoby środowiska (zarówno odnawialne, jak i nieodnawialne), które poprzez intensywną eksploatację mogą zostać wyczerpane. Autorzy swoje twierdzenia poparli modelem komputerowym, który uwzględniał zarówno przyrost populacji ludzkiej, jak i zmiany technologiczne. Wspomniana książka doczekała się zarówno licznych zwolenników, jak i przeciwników. Z jednej strony zwracano uwagę na znaczenie przedstawianych zagrożeń, a z drugiej oskarżano autorów o nadmierny katastrofizm. Jednakże obie strony nie zauważały dość istotnego wniosku jaki z tej publikacji wynika, czyli przekonania o możliwości zmiany trendu o zasięgu globalnym. Znaczenie granic wzrostu było tak duże, że postanowiono jeszcze dwukrotnie powrócić do tej tematyki²¹. W obu przypadkach do

¹⁸ J. Naisbitt, N. Naisbitt, D. Philips, *High Tech-high touch*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003.

¹⁹ Por. m.in.: J. Naisbitt, *Megatrends 2000. Ten New Directions for the 1990s*, William & Morrow Company, Inc., 1990; J. Naisbitt, *Megatrends for Woman*, Random House, 1999; J. Naisbitt, *Eight Asian Megatrends That Are Reshaping Our World*, Simon & Schuster, 1996.; J. Naisbitt, *China's Megatrends: The 8 Pillars of A New Society*, Harper Collins, 2010.

²⁰ Ze środowiskowego punktu widzenia za równie ważną można uznać książkę R. Carlson, *Silent Spring*, Houghton Mifflin, 1962.

²¹ *D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers, Przekraczanie granic: globalne załamanie czy bezpieczna przyszłość?*, Centrum Uniwersalizmu przy Uniwersytecie Warszaw-

tego samego modelu podstawiono nowe, zaktualizowane dane. Okazało się, że trendy wyznaczone w 1972 r. są nadal aktualne, a świat w coraz szybszym tempie zmierza w kierunku nieprzekraczalnych granic. Również inni naukowcy przedstawili dane potwierdzające prawdziwość katastroficznego scenariusza. W szczególności jest to widoczne w zakresie energetyki²².

Tematyka megatrendów jest wciąż obecna w pracach Klubu Rzymskiego. Najlepszym tego przykładem jest ostatni z raportów tej organizacji, napisany przez J. Randersa, jednego z współautorów granic wzrostu, pt. „2052”²³. Zawiera on wizję świata w perspektywie czterdziestu lat. Trudno jest ją oceniać, ze względu na brak możliwości sprawdzenia prawdziwości twierdzeń, ale warto zauważyć, że jest ona pisana z punktu widzenia człowieka będącego przedstawicielem kultury zachodu. Z tego powodu wizja ta promuje idee typowe dla kultury europejskiej przy jednoczesnym podkreślaniu rosnącej roli Azji, a szczególnie Chin w świecie. Założenie to wydaje się być nie do końca przemyślanym, lecz trudno jest je ocenić z obecnej perspektywy. Podobnie zaskakującą jest ocena zmian liczby ludności zawarta w tym raporcie, ponieważ wbrew dominującym prognozom (m.in. ONZ) zakładającym dalszy przyrost, sugeruje on zatrzymanie się tego procesu, a nawet spadek przed 2050 r.

Problematyka megatrendów jest również obecna w polskiej literaturze naukowej. W tym zakresie wyróżnić należy prace Komitetu Prognoz Polska 2000 Plus. Instytucja ta od wielu lat zajmuje się analizowaniem przyszłych zmian jakie mogą zajść w Polsce i na świecie. Świadczą o tym liczne raporty począwszy od „W perspektywie roku 2010”²⁴, aż po najnowsze publikacje poświęcone Polsce 2050 r.²⁵. Horyzont 2050 roku jest często wykorzystywany, w szczególności w energetyce, gdzie wysokie koszty zwrotu inwestycji i długie cykle życia produktu zmuszają do perspektywicznego myślenia²⁶.

skim, Warszawa 1995; D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers, The limits to growth: the 30-year update, Chelsea Green Pub., 2004.

²² Por. M. R. Simmons, Revisiting The Limits to Growth: Could the Club of Rome Have Been Correct, After All?, 2000, dokument elektroniczny: http://www.greatchange.org/ov-simmons,club_of_rome_revisted.pdf.

²³ J. Randers, 2052: A Global Forecast for the Next Forty Years, Chelsea Green Publishing, 2012.

²⁴ W perspektywie roku 2010, *op. cit.*

²⁵ *Mam tu na myśli trzytomowe dzieło z lat 2011-2012 pt. Wizja przyszłości Polski pod red. J. Kleera, A. P. Wierzbickiego, Z. Strzeleckiego, L. Kuźnickiego i B. Galwasa, raport Polska 2050 pod red. M. Kleibera, J. Kleera, A. P. Wierzbickiego, B. Galwasa, L. Kuźnickiego, Z. Sadowskiego i Z. Strzeleckiego oraz opracowanie Zespołu Młodych Naukowców pt. Polska w 2050 r. Wyzwania na drodze do przyspieszenia, pod red. K. Prandeckiego.*

²⁶ Por. m.in. Energy 2050. Scenarios for a Sustainable Future, IEA, Paris 2003; The Energy Report. 100% renewable energy by 2050, WWF, 2010; Energy 2050, red. J. Skea, P. Etkins, M. Winkler, earthscan, London 2011; Shell Energy Scenarios to 2050, Shell International BV, 2011.

Powyższe przykłady pokazują, że przewidywanie przyszłości w długim horyzoncie czasu jest możliwe. Jednakże jest ono skuteczne jedynie w przypadku, kiedy opisujemy zjawiska o dość ogólnym charakterze. Dlatego też, prognozowanie megatrendów jest jak najbardziej uzasadnione. Zazwyczaj niepewność dotyczy szczegółów związanych z takim zjawiskiem, np. skali zmian, ich tempa, zasięgu oddziaływania, natomiast sam trend udaje się w miarę precyzyjnie określić. Tak więc megatrendy, w odróżnieniu od ich części składowych, można opisać z dość dużą dozą prawdopodobieństwa.

Innym błędem, który pojawia się w analizach dotyczących megatrendów jest mieszanie trendów z ich przyczynami. Te dwa zjawiska powinny być oddzielone od siebie. Czym innym jest trend, czyli zjawisko zmiany określonych postaw w czasie, a czymś innym czynniki, które wpływają na jego kształt.

Pomimo dość licznych opisów pojęcie megatrendu nie jest precyzyjne. Jednakże z pewnością do tej grupy można zaliczyć takie zjawiska jak:

- wzrost znaczenia wiedzy o gospodarce i rozwój miejsc pracy związanych z przetwarzaniem informacji,
- globalizację,
- wzrost usieciowienia,
- zmiany demograficzne,
- urbanizację,
- demokrację,
- decentralizację sprawowania władzy,
- przemieszczanie się centrów gospodarczych do Azji,
- postępującą robotyzację,
- ewolucję energetyki,
- emancypację kobiet,
- bezrobocie,
- narastającą rozpiętość dochodów.

Powyższa lista nie jest zamknięta ma jedynie na celu przybliżenie czym są megatrendy. Ich liczba znacząco różni się w zależności od analizującego je badacza. J. Naisbitt wyodrębnił ich 11, a niemiecka organizacja Z punkt²⁷ - 20. Siedemnaście nieco odmiennych zagadnień przedstawił J. Muszyński²⁸.

Jednakże nie wszystkie zjawiska traktowane jako megatrendy w pełni zasługują na to miano. Szczególne dylematy budzą problemy uznawane za istotne, lecz na tyle skomplikowane, że niemożliwe do jednoznacznej oceny. W tym zakresie przede wszystkim należy wymienić kwestie związane z ochroną środowiska. Wielu futurologów twierdzi, że wiek XXI będzie nazywany okresem ekologii. Będzie się to wiązało z postępującym wzrostem znaczenia ochrony

²⁷ Organizacja ta analizuje megatrendy zarówno w perspektywie kilkunastu lat, np. do 2020 r., jak i dłuższej np. 2050 r.. Por. Megatrends, Z punkt, dostęp elektroniczny: www.zpunkt.de.

²⁸ J. Muszyński, Megatrendy a polityka, op. cit.

środowiska w życiu człowieka. Z pewnością taki trend będzie miał miejsce, zwłaszcza w krajach wysokorozwiniętych (głównie na terenie Unii Europejskiej). Jednakże trudno jest wyobrazić sobie, że stanie się on dominującym globalnie i to w perspektywie kilkunastu lat. Kraje biednego południa, w pierwszej kolejności będą zainteresowane zaspokojeniem swoich potrzeb konsumpcyjnych, a dopiero później być może podejmą działania na rzecz ochrony środowiska. Świadczy o tym praktyczne załamanie się negocjacji nt. systemów redukcji emisji gazów cieplarnianych po 2012 r., które miało miejsce podczas konferencji w Durbanie, w grudniu 2011 r. Tak więc, w przypadku braku katastrofy środowiskowej o bardzo gwałtownym przebiegu, nie należy spodziewać się znaczącego zwiększenia aktywności państw na rzecz ochrony środowiska. Jedynym wyjątkiem będzie działalność Unii Europejskiej, która planuje ambitne rozwiązania w tym zakresie. Jednakże w obliczu braku naśladowania jej działań przez kraje nie należące do Wspólnoty oraz dalszych problemów gospodarczych wynikających z kryzysu finansowego nie należy się spodziewać radykalnych zmian, zwłaszcza w okresie po 2020 r.

Z podobnych przyczyn, tj. niskiej świadomości społecznej i braku skłonności do ponoszenia kosztów środowiskowych trudno jest oceniać inne aspekty problemów środowiskowych. Z tego powodu traktowanie tego zagadnienia jako oczywistego trendu wydaje się być zbyt optymistyczne. Z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że w perspektywie 2050 r. nastąpi wzrost znaczenia problemów środowiskowych w działalności ludzkiej. Jednakże skala tego zjawiska jest trudna do określenia, ponieważ bardziej prawdopodobnym jest, że tendencja ta zacznie się rozwijać dopiero w drugiej połowie badanego okresu, czyli najwcześniej po 2030 roku, a nie w ciągu najbliższych dziesięciu, czy dwudziestu lat. W efekcie budowanie scenariuszy rozwoju cywilizacyjnego uznających ochronę środowiska za podstawowy czynnik zmian jest dość ryzykowne, ze względu na niski poziom wiedzy odnośnie nastawienia do tych zagadnień ze strony państw rozwijających się. Tak więc zjawisko to, mimo że może mieć istotny wpływ na rozwój świata, nie daje się zakwalifikować jako megatrend, ponieważ umyka próbom jednoznacznego opisu.

W powiązaniu z powyższymi argumentami za zbyt optymistyczne należy uznać prognozy sugerujące przebudowę do 2050 roku systemów energetycznych w taki sposób, aby przetwarzana energia była pobierana jedynie ze źródeł odnawialnych. Zakładając, że powyższy zapis odnosi się jedynie do Europy, to i tak oznaczałby on, od chwili obecnej, konieczność budowy jedynie elektrowni opartych na energii odnawialnej.

4. Znaczenie megatrendów

Za pomocą megatrendów można opisać różne aspekty ludzkiego życia. Dotyczy to zarówno przyszłych zmian gospodarczych jak i społecznych. W obu przypadkach możliwe jest określanie trendów dotyczących dużych grup (np. nastawienie państw i społeczeństw do określonych zjawisk, np. energetyki), jak

i mniejszych (przemiany w ramach gospodarstwa domowego). Megatrendy mogą być użytecznym narzędziem do opisu głównych kierunków zmian jakie będą zachodzić w przyszłości. Jednakże, często w takich analizach są pokładane zbyt duże nadzieje. Zwłaszcza w przypadku spójnych i jasno przedstawionych wizji, liczne grupy czytelników uznają je za prawdę objawioną, która jest niezmienna w czasie. Jest to jeden z podstawowych błędów myślenia o przyszłości, tj. traktowanie jej liniowo, bez uwzględniania alternatywnych wersji. Dlatego też, ważnym elementem badania przyszłości jest nie tylko prawidłowe zdefiniowanie (a także opisanie przebiegu w czasie) zmian określonych zjawisk, ale również okresowy monitoring pozwalający na ocenę, prawdziwości trendu. W przypadku odchyień od pierwotnych założeń możliwa jest wtedy szybka reakcja i dostosowane modeli rozwoju do bieżącej sytuacji i tym samym bardziej adekwatne postrzeganie przyszłości.

Analiza megatrendu powinna uwzględniać nie tylko samo zjawisko, ale również, a może przede wszystkim, jego otoczenie. Wyizolowanie trendu z jego środowiska może prowadzić do błędnych wniosków i braku postrzegania czynników mających istotny wpływ na jego kształt oraz zmienność w czasie. Dotyczy to nie tylko relacji pomiędzy megatrendem, a jego elementami składowymi, ale również innymi, mało istotnymi zjawiskami, a nawet pozostałymi megatrendami. Na przykład tempo przemian w energetyce jest zależne od społecznego nastawienia do ochrony środowiska i chęci podejmowania działań na rzecz ograniczenia emisji CO₂. Na wzrost skłonności do inwestowania w odnawialne źródła energii (będący częścią przemian w energetyce) wpływ ma wiele powiązanych ze sobą czynników. Źródłem zmiany mogą być rosnące koszty surowców nieodnawialnych, kreowane zmiany polityki gospodarczej, postęp techniczny, katastrofa ekologiczna, lub zwiększanie świadomości środowiskowej społeczeństw. Ten ostatni czynnik w wielu przypadkach jest uznawany za megatrend.

Znaczenie oceny otoczenia i możliwości ewolucji trendu w czasie zależy również od horyzontu czasowego w jakim próbuje się badać przyszłość. Megatrendy można z dużą dozą prawdopodobieństwa przewidywać w perspektywie dziesięciu a nawet kilkunastu lat. W dłuższym okresie ilość interakcji jakie mogą zajść powoduje gwałtowny spadek prawidłowości analizy. Jednakże nie oznacza to, że nie powinno się prowadzić badań w dłuższej perspektywie. Za przykład posłużyć może reforma systemu edukacji. Jej przeprowadzenie powinno być bardzo przemyślane, ponieważ kształcenie młodego człowieka trwa kilkanaście, a nawet dwadzieścia lat. Z tego powodu nie są istotne bieżące potrzeby rynków i społeczeństwa w zakresie edukacji, ale powinno się brać pod uwagę uwarunkowania w jakich przyjdzie funkcjonować ludziom w perspektywie ponad dwudziestoletniej. System ten nie służy przecież samemu sobie, ale ma na celu wykształcenie i po części wychowanie obywatela do życia po zakończeniu edukacji. Tak więc, ocena potrzeb edukacyjnych powinna być przeprowadzana w perspektywie około trzydziestu lat. Ponadto warto zwrócić uwagę, że wprowadzenie tak długookresowych reform powinno być wyjątkowo starannie przygotowane, ponieważ pełna ocena ich skuteczności może być dokonana dopiero

po zakończeniu takiego procesu, czyli wykształceniu pierwszych roczników, które przeszły przez wszystkie etapy nowego systemu. W przypadku błędnej diagnozy i tym samym reformy oznacza to utratę możliwości wielu wartościowych ludzi, którzy nie zostali odpowiednio przygotowani do funkcjonowania w społeczeństwie. Naprawienie takiego błędu wymaga czasu i oznacza kolejne straty, które przekładają się na rozwój cywilizacyjny całego kraju.

Ponadto, prowadząc rozważania na temat zjawisk globalnych koniecznym jest uwzględnienie kwestii kulturowych. To samo zjawisko może być różnie postrzegane w poszczególnych regionach świata. W szczególności różnice w podejściu do wielu zagadnień można zauważyć pomiędzy kulturami zachodu, bliskiego i dalekiego wschodu. W praktyce takich odmiennych poglądów można wyodrębnić znacznie więcej. Odrębne nastawienia zdarzają się nawet w ramach tej samej społeczności. Za przykład, po raz kolejny, może posłużyć globalizacja. To zjawisko wzbudza wiele kontrowersji. W Europie jest ono postrzegane na co najmniej dwa sposoby pozytywny i negatywny, co powoduje, że społeczeństwa dzielą się na zwolenników i przeciwników tej idei. Nie da się stuprocentowo określić, która z tych opcji będzie dominującą. Z jednej strony wydaje się, że procesu kurczenia się i ujednolicenia świata nie da się już zatrzymać, a z drugiej wyraźnie można zaobserwować narastanie procesu niezadowolenia z globalizacji. Tak więc warto pamiętać, że megatrendy mogą być różnie odbierane.

Odmienne nastawienie do tego samego zjawiska zazwyczaj jest utożsamiane ze społeczeństwami i odmiennymi kulturami, jednakże może ono dotyczyć również przedsiębiorstw, lub instytucji, które będą upatrywać w nim szansy lub zagrożenia dla swojego rozwoju. W ten sposób należy się odnosić m.in. do często dyskutowanej polityki trwałego rozwoju, która w krajach wysokorozwiniętych jest traktowana z coraz większą powagą, jako jedyne sensowne rozwiązanie umożliwiające ominięcie przyszłych barier rozwoju. Jednakże ta sama polityka jest traktowana jako zło konieczne w krajach rozwijających się, ponieważ jej zastosowanie oznacza wzrost bieżących kosztów rozwoju. Wynika to z konieczności zaspokojenia potrzeb pierwszego rzędu, czyli np. zapewnienia bezpieczeństwa przetrwania,żywienia, pracy i schronienia. Dopiero spełnienie tych warunków daje szansę zmiany nastawienia i zwrócenie uwagi na problemy środowiskowe. Tak więc nawet z pozoru oczywiste megatrendy mogą być postrzegane odmiennie poprzez inne kultury. Z tego powodu bardziej zasadnym wydaje się ich badanie w aspekcie narodowym lub regionalnym, tj. w takim samym obrębie kulturowym. Nie oznacza to, że analiza zjawisk globalnych nie jest możliwą, a jedynie, że powinna ona uwzględniać różnice w podejściu do tego samego zagadnienia.

W przeważającej mierze uważa się, że megatrendy są dobrym narzędziem do oceny przyszłych wydarzeń w skali makro. Dlatego też, ich zastosowanie do oceny przemian następujących w regionie, np. w Europie, lub w poszczególnych krajach jest jak najbardziej zasadne. Świadczy o tym m.in. wyżej przytoczony przykład dotyczący reformy systemu edukacji, gdzie od prawidłowego zdefiniowania megatrendu zależy sukces całego przedsięwzięcia. W podobny sposób

należy podchodzić do innych zmian o charakterze długofalowym. Jeżeli zostaną spełnione wcześniejsze warunki co do analizy megatrendu, to z dużą dozą prawdopodobieństwa można zakładać, że on wystąpi, a więc wysiłek poświęcony na jego badanie przyniesie wymierne korzyści.

Znacznie rzadziej zauważa się, że megatrendy są również dobrym narzędziem do wykorzystania w skali mikro, w szczególności w gospodarce. W niektórych przypadkach jest to nawet konieczne, np. w energetyce, gdzie cykl życia dużych instalacji do wytwarzania energii elektrycznej lub ciepła zazwyczaj przekracza trzydzieści lat. W ten sposób, podejmując dziś decyzję o budowie nowej elektrowni należy mieć na uwadze uwarunkowania w jakich może ona funkcjonować w perspektywie 2050 roku. Analiza badanego zjawiska jest również ważna w procesach innowacyjności i kreatywności. Zmiany społeczne jakie zachodzą w długim okresie czasu mogą wywoływać nowe potrzeby. Firma z odpowiednią wyobraźnią i potencjałem, myśląca perspektywicznie powinna analizować megatrendy i oceniać jak one będą wpływać na dany sektor gospodarczy a tym samym na produkty, które są wytwarzane (por. rys. 1.) W ten sposób poprzez analizę przyszłych potrzeb konsumenta można projektować nowe produkty i usługi lub modyfikować istniejące. Biorąc pod uwagę, że znaczące procesy innowacyjności (od pomysłu do finalnego produktu) zazwyczaj charakteryzują się dość długim okresem czasu (co najmniej kilka lat), to dostosowanie się do potrzeb rynku powinno następować z odpowiednim wyprzedzeniem.

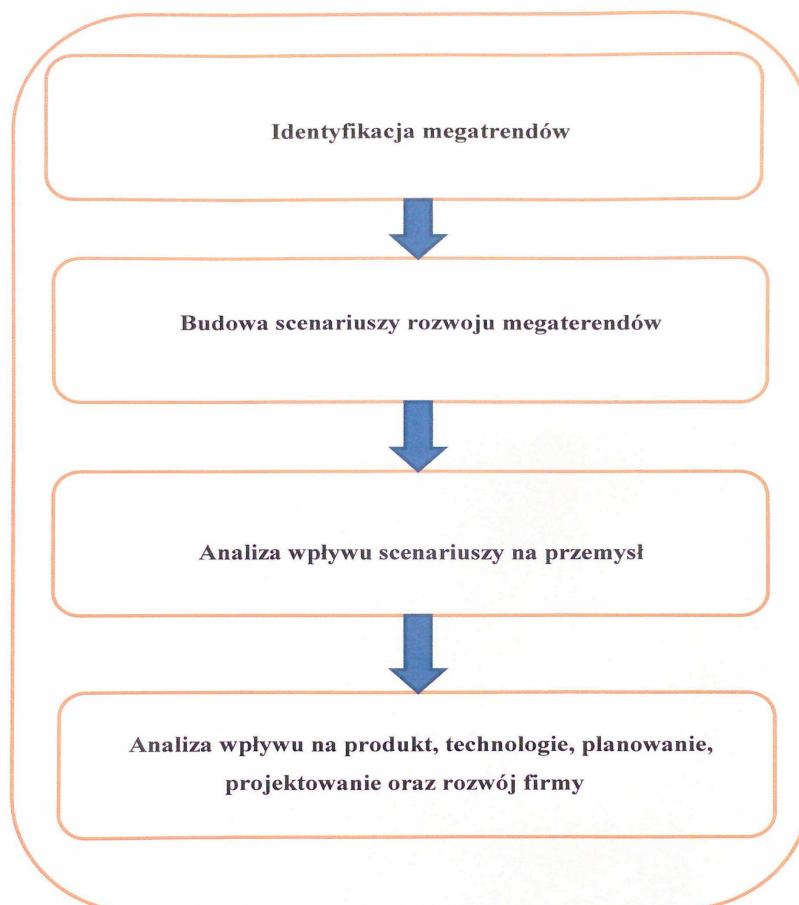
Przejście od makro do mikro można pokazać na przykładzie urbanizacji. W ramach tego megatrendu można wyróżnić kilka mniejszych trendów, a spośród nich m.in. powstanie megamiast (często to zjawisko jest określane jako oddzielny megatrend). Takie wielomilionowe struktury będą potrzebowały nowych rozwiązań komunikacyjnych, ponieważ zagęszczenie transportu samochodowego oparte go na spalaniu paliw kopalnych prowadziłoby do znacznego spadku jakości życia. Konsekwencją tego megatrendu będzie więc potrzeba wytworzenia nowych rozwiązań transportowych. Trudno jest obecnie przesądzać, które formy będą dominujące, ale należy spodziewać się tendencji do rozwoju pojazdów elektrycznych, współużytkowania, czy też wynajmowania pojazdów (ze względu na ograniczoną przestrzeń masowe posiadanie pojazdów może być nieopłacalne poprzez wysokie koszty parkowania) a także rozwój istniejących i nowych rozwiązań w transporcie zbiorowym. W efekcie przemysł transportowy będzie dążył do tworzenia bardziej wydajnych, cichych i zwrotnych pojazdów potrzebujących mniej miejsca do parkowania i łatwiejszych w poruszaniu się²⁹. Być może powstaną też miejskie systemy komunikacji uwzględniające indywidualne potrzeby klientów. Wyobraźnia podpowiada konstrukcje napowietrznych linii komunikacyjnych, po których będą poruszały się niewielkie gondole przewożące klientów do każdorazowo definio- wanych celów. W tym przypadku wystąpiłaby konieczność zbudowania odpo-

²⁹ World's Top Global Mega Trends To 2020 and Implications to Business, Society and Cultures, Executive Summary, Frost and Sullivan 2011, dostęp elektroniczny: www.frost.com.

wiednich wytrzymałych i narażonych na intensywne używanie, linii transportowych, systemów sterowania ruchem i napędzania gondol.

Trudno jest obecnie przesądzać, które formy będą dominujące, ale należy spodziewać się tendencji do rozwoju pojazdów elektrycznych, współużytkowania, czy też wynajmowania pojazdów (ze względu na ograniczoną przestrzeń masowe posiadanie pojazdów może być nieopłacalne poprzez wysokie koszty parkowania) a także rozwój istniejących i nowych rozwiązań w transporcie zbiorowym.

Rysunek 1. Wykorzystanie megatrendów do budowy strategii rozwoju przedsiębiorstwa

Źródło: World's Top Global Mega Trends To 2020 and Implications to Business, Society and Cultures, Executive Summary, Frost and Sullivan 2011, dostęp elektroniczny www.frost.com.

W efekcie przemysł transportowy będzie dążył do tworzenia bardziej wydajnych, cichych i zwrotnych pojazdów potrzebujących mniej miejsca do par-

kowania i łatwiejszych w poruszaniu się³⁰. Być może powstaną też miejskie systemy komunikacji uwzględniające indywidualne potrzeby klientów. Wyobraźnia podpowiada konstrukcje napowietrznych linii komunikacyjnych, po których będą poruszały się niewielkie gondole przewożące klientów do każdorazowo definiowanych celów. W tym przypadku wystąpiłaby konieczność zbudowania odpowiednich wytrzymałych i narażonych na intensywne używanie, linii transportowych, systemów sterowania ruchem i napędzania gondol.

Z kolei w ramach zmian demograficznych można wyodrębnić trend jakim jest starzenie się społeczeństw państw wysokorozwiniętych. Stanowi to szansę dla biznesu na rozwój nowych produktów i usług nakierowanych dla coraz liczniejszej grupy klientów w wieku poprodukcyjnym. Typowym przykładem produktu skierowanego specjalnie dla tej grupy jest telefon komórkowy z odpowiednio dużym wyświetlaczem i klawiaturą, aby osoby niedowidzące swobodnie mogły korzystać z tej zdobyczy techniki. Warto zwrócić uwagę, że analiza opisywanego trendu skłoniła przedstawicieli firmy Philips do zbudowania kolejnego filaru swojego przedsiębiorstwa, tj. grupy skupiającej się na tworzeniu produktów i usług na rzecz osób starszych. W ten sposób, pod wpływem przewidywanej przyszłości laboratoria tej firmy ukierunkowały swoje zainteresowania na trzy obszary: starzejącego się społeczeństwa, stylu życia oraz zdrowia³¹.

Warto po raz kolejny przypomnieć, że megatrendy niekoniecznie muszą wiązać się ze zjawiskami pozytywnymi. Jednym z przewidywanych zagrożeń jest wyczerpywanie się zasobów nieodnawialnych. Zakładając, że w perspektywie kilkunastu lat nastąpi zjawisko nazywane peak oil, czyli osiągnięcie maksymalnego poziomu wydobycia ropy naftowej, można przewidywać kilka jego konsekwencji. Jedną z nich będzie gwałtowna reakcja rynku i presja na wzrost ceny ropy i innych surowców energetycznych. W praktyce koszty te przeniesione będą na odbiorcę finalnego, czyli przedsiębiorstwa i konsumentów. Firmy prognozujące swoją przyszłość będą starały się uniknąć takiego ryzyka poprzez wprowadzanie bardziej efektywnych energetycznie technologii. W ten sposób pierwsi którzy to zrobią mogą być bardziej konkurencyjni od pozostałych uczestników danego rynku i osiągnąć przewagę konkurencyjną.

Ten sam problem będzie powodował skutki makroekonomiczne. Dla jednych państw peak oil może oznaczać wzrost kosztów funkcjonowania i spadek bezpieczeństwa energetycznego kraju (poprzez zwiększenie ryzyka przerwania dostaw), dla innych, będących eksporterami, zjawisko to może powodować jeszcze większe konsekwencje w postaci spadku dochodów. W krótkim okresie przychody będą utrzymywać się na stałym poziomie, ponieważ spadek podaży

³⁰ World's Top Global Mega Trends To 2020 and Implications to Business, Society and Cultures, Executive Summary, Frost and Sullivan 2011, dostęp elektroniczny: www.frost.com.

³¹ Por. strona internetowa firmy Philips Research, dostęp elektroniczny: www.research.philips.com.

będzie wyrównywany wzrostem ceny. Jednakże w dłuższym okresie grozi to załamaniem stabilności państwa. W konsekwencji, państwa eksportujące surowiec powinny z uwagą śledzić zmiany na rynku i przygotowywać alternatywne wizje rozwoju dostosowujące się do wspomnianego megatrendu.

Przykłady megatrendów powodujących ewidentnie negatywne efekty zmuszają do zastanowienia się, czy istnieje sposób umożliwiający ludzkości odwrócenie takiego trendu? Jak więc społeczeństwa powinny reagować na takie zjawiska? Próbować przeciwstawiać się im, czy też tworzyć scenariusze dostosowujące do przewidywanej sytuacji? Na te pytania nie ma jednoznacznej odpowiedzi. W krótszym okresie czasu, gdy prawdopodobieństwo wystąpienia jakiegoś zjawiska jest zbliżone do pewności rozwiązaniem pozostaje jedynie proces dostosowawczy minimalizujący skutki. Jednakże w dłuższym okresie czasu odpowiednio aktywna polityka jest w stanie uchronić przed zagrożeniami. Z tego powodu konieczny jest okresowy monitoring megatrendów, ponieważ poprzez działania różnych sił każde zjawisko może ulec odchyleniu. Warto podkreślić, że dominujące w świecie mechanizmy rynkowe są wyposażone w wiele instrumentów prowadzących do autoregulacji i tym samym redukcji wystąpienia niepożądanego zjawiska. Doświadczenie, np. płynące z obecnego kryzysu finansowego pokazuje, że nie zawsze są one skuteczne. Z drugiej strony demokracja i gospodarka rynkowa w wielu przypadkach uchroniła społeczeństwa przed samozagładą. Za najprostszy przykład może posłużyć mechanizm cenowy, który w przypadku rosnącego deficytu określonego dobra automatycznie podnosi cenę co chroni przed nadmiernym jego wykorzystaniem. Niestety, na obecnym poziomie wiedzy, ocena relacji pomiędzy tendencją autodestrukcyjną a autoregulacyjną nie jest jednoznaczna³². Ta sytuacja wywołuje dyskusję na temat roli państwa w gospodarce i społeczeństwie, jako regulatora podejmowanych decyzji i strażnika bezpieczeństwa. Znajomość megatrendów umożliwi lepsze spełnianie tej funkcji i odpowiednio wczesne reagowanie na zjawiska dające się przewidzieć z dużym wyprzedzeniem. W ten sposób można postrzegać powszechne w Europie działania na rzecz wydłużenia wieku przechodzenia na emeryturę, wynikające z przewidywanej niewydolności istniejących systemów emerytalnych. Skuteczność proponowanych rozwiązań stanowi odrębne zagadnienie. Jednakże przykład ten pokazuje, że bez znajomości ogólnych zarysów przyszłej struktury demograficznej, działanie na rzecz uniknięcia takiego ryzyka byłoby nieskutecznym.

Powyższe przykłady pokazują w jaki sposób megatrendy mogą być wykorzystywane do kreowania rozwoju jednostki (przedsiębiorstwa lub państwa). Ich ilość można mnożyć. Jednakże bardziej zasadnym jest określenie czemu mają one służyć. W dużym uproszczeniu można stwierdzić, że analiza megatrendów umożliwia poznanie ogólnych zmian otoczenia. W tym zakresie poprzez ich zdefiniowanie można poznać ryzyko (rozumiane zarówno jako szansa, jak i za-

³² Z. Sadowski, W poszukiwaniu drogi rozwoju, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa 2006, s. 27-31.

groźenie) czyhające w przyszłości. W oparciu o tę wiedzę należy budować scenariusze rozwoju społecznego i gospodarczego umożliwiające jak najlepsze wykorzystanie potencjalnych zmian.

W przypadku przedsiębiorstw znajomość megatrendów i zmian jakie one wywołają może być pomocna w tworzeniu strategii obejmujących praktycznie każdy z obszarów działania, m.in. w zakresie: wspomnianej już innowacyjności, projektowania produktów, marketingu, zarządzania zasobami ludzkimi oraz tworzenia ogólnej strategii rozwoju firmy. W podobnych obszarach można wykorzystywać te tendencje na poziomie państwa. Jediną różnicą jest jedynie cel jakiego ma to służyć. W obu przypadkach celem jest rozwój. Jednakże dla kraju ma on znaczenie zarówno w aspektach gospodarczych, jak i społecznych. Natomiast dla przedsiębiorstwa istotny jest rozwój w zakresie zwiększenia dochodu i osiągnięcia przewagi konkurencyjnej.

5. Wnioski

Współcześnie, dość powszechnie twierdzi się, że prognozowanie przyszłości nie ma większego znaczenia ze względu na zbyt szybkie tempo przemian jakie zachodzą w świecie. Takie nastawienie powoduje, że nawet przedsiębiorstwa, charakteryzujące się długim cyklem inwestycyjnym i wysokimi kosztami, kreują swoje strategie jedynie w oparciu o krótkoterminowe działania, a nie projekty o perspektywie ponad dziesięcioletniej. Za przykład może posłużyć epizodyczna obecność przedsiębiorstwa Vattenfall w Polsce, które po kilku latach działalności zdecydowało się wycofać z rynku, pomimo wcześniejszego żmudnego i kosztownego budowania wizerunku. Ponadto można zaobserwować tendencję do deprecjonowania prognozowania stosowaną przez korporacje transnarodowe. Przekonanie społeczeństwa do takiego stanowiska zmniejsza rolę państwa i tym samym ułatwia funkcjonowanie dużym podmiotom gospodarczym. Skoro niemożliwym jest przewidzenie przyszłości to państwo może jedynie stać na straży porządku, ale nie jest w stanie stworzyć skutecznej wizji rozwoju.

Jednakże równocześnie z presją różnych kręgów na rzecz odejścia od planowania i prognozowania na poziomie państwa, następuje druga tendencja, tj. wypełnienie powstającej luki poprzez coraz większą liczbę organizacji naukowych (instytutów i think tanków) podejmujących badania nad przyszłością. W Polsce wyróżnić można zarówno podmioty od wielu lat zajmujące się tymi zagadnieniami (m.in. Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Polskie Towarzystwo Współpracy z Klubem Rzymskim, czy Polskie Towarzystwo Ekonomiczne), jak również i nowe, niedawno powstałe (np. Demoseuropa, Nordencentrum, itp.). Co więcej, dopiero w ciągu ostatnich czterdziestu lat można zaobserwować nie tylko próby opisu i przewidywania przyszłości, ale również kreowania jej. W tym zakresie pierwszeństwo przypada koncepcji trwałego rozwoju, którą

należy uznać za pierwszą świadomą próbę stworzenia wizji kształtowania procesów globalnego rozwoju społeczno-gospodarczego³³.

W praktyce, procesy deprecjacji prognozowania i wzrostu zainteresowania badaniami nad przyszłością występują prawie równolegle. Jest to zauważalne w języku polityki, gdzie praktycznie zaprzestano stosowania słowa prognoza. Z czasem, istniejącą pustkę zastąpiono innym pojęciem i w ten sposób wypromowano mapę drogową, jako strategię rozwiązania określonego problemu.

Megatrendy jako narzędzia opisu fundamentalnych zjawisk mogących z dużym prawdopodobieństwem wystąpić w długim okresie, są użytecznym instrumentem nie tylko dla państwa, ale również dla firm. Prawidłowe opisanie historycznych aspektów określonego zjawiska i jego otoczenia daje szansę na skuteczne przedstawienie jego zmienności nawet w długim okresie czasu. W oparciu o tak skonstruowany trend można przewidywać zmiany jakie zajądą w gospodarce i społeczeństwie. W ten sposób uzyskuje się wiedzę na temat konsekwencji decyzji podejmowanych obecnie oraz szans na uniknięcie ewentualnych zagrożeń. Znajomość megatrendów umożliwia określenie przyszłych potrzeb społecznych. Taka wiedza pozwala na kreowanie odpowiedniej polityki rozwoju państwa (np. edukacyjnej lub podziału administracyjnego) i przedsiębiorstwa (produkcja nowych produktów, bardziej adekwatnych dla klienta).

Literatura:

- Borodako K., Foresight w zarządzaniu strategicznym, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Carlson R., *Silent Spring*, Houghton Mifflin, 1962.
- Chodyński A., Zarządzanie rozwojem firmy. Strategia jakości ekologicznej, Wyższa Szkoła Zarządzania i Marketingu, Sosnowiec 2002.
- Coates J. F., Jarratt J., Myśląc o roku 2025, *Transformacje* nr 3-4/1993-94.
- Energy 2050, red. J. Skea, P. Etkins, M. Winkler, earthscan, London 2011.
- Energy 2050. Scenarios for a Sustainable Future, IEA, Paris 2003.
- Friedman G. Następna dekada. Gdzie byliśmy i dokąd zmierzamy, Wydawnictwo Literackie, 2012.
- Friedman G., Następne 100 lat, AMF Plus, Warszawa 2009.
- Groff L., Rewolucja informacyjna – globalne trendy restrukturyzacyjne, wizje i decyzje, *Transformacje* nr 3-4/1993-9.
- Larsen G., Why megatrends matter? *Futureorientation* 5/2006, Copenhagen Institute for Future Studies, www.cifs.dk.
- Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., Przekraczanie granic: globalne załamania czy bezpieczna przyszłość?, Centrum Uniwersalizmu przy Uniwersytecie Warszawskim, Warszawa 1995.

³³ Por. Z. Sadowski, Dezyderat trwałego rozwoju i warunki jego spełnienia (Tezy), w: *Filozoficzne i społeczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju*, pod red. A. Pawłowskiego, Monografie PAN, vol. 16, Lublin 2003, s. 13.

- Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., The limits to growth: the 30-year update, Chelsea Green Pub., 2004.
- Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., Behrens III W. W., Granice Wzrostu, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1973.
- Megatrends, Z punkt, dostęp elektroniczny: www.zpunkt.de.
- Murphy J. J., Analiza techniczna rynków finansowych, WIG PRESS, Warszawa 1999.
- Muszyński J., Megatrendy a polityka, Wydawnictwo alta2, Wrocław 2001.
- Muszyński J., Społeczeństwo informacyjne. Szkice politologiczne, Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Naisbitt J., China's Megatrends: The 8 Pillars of A New Society, Harper Collins, 2010.
- Naisbitt J., Eight Asian Megatrends That Are Reshaping Our World, Simon & Schuster, 1996.
- Naisbitt J., Megatrends 2000. Ten New Directions for the 1990s, William & Morrow Company, Inc., 1990.
- Naisbitt J., Megatrends for Woman, Random House 1999.
- Naisbitt J., Naisbitt N., Philips D., High Tech – high touch, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003.
- Naisbitt J., Megatrendy. Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie. Zysk i Ska. Poznań 1997.
- Najważniejsze globalne megatrendy do roku 2020 i ich wpływ na biznes, karierę i kulturę,, Frost & Sullivan, notatka prasowa, dostęp elektroniczny: <http://www.frost.com>.
- Pajestka J., O orientację na przyszłość w reformach polskich. Megatrendy cywilizacyjne a proces transformacji systemowej, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1994.
- Prandecki K., Fronia M., Kafara A., Kirejczyk E., Wawrzyński M., Polska w 2050 r. – Wyzwania na drodze do przyspieszenia, Przyszłość. Świat-Europa-Polska, nr 2/2011.
- Randers J., 2052: A Global Forecast for the Next Forty Years, Chelsea Green Publishing, 2012.
- Raport Polska 2050, red. M. Kleiber, J. Kleer, A. P. Wierzbicki, B. Galwas, L. Kuźnicki, Z. Sadowski, Z. Strzelecki, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa 2011.
- Sadowski Z., Dezyderat trwałego rozwoju i warunki jego spełniania (Tezy), w: Filozoficzne i społeczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju, red. A. Pawłowski, Monografie PAN, vol. 16, Lublin 2003.
- Sadowski Z., W poszukiwaniu drogi rozwoju, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa 2006.
- Shell Energy Scenarios to 2050, Shell International BV, 2011.
- Simmons M. R., Revisiting The Limits to Growth: Could the Club of Rome Have Been Correct, After All?, 2000, dokument elektroniczny: http://www.greatchange.org/ov-simmons,club_of_rome_revisted.pdf.
- Stacewicz J., Megatrendy a strategia i polityka rozwoju, Elipsa, Warszawa 1996.

- Strona internetowa firmy Philips Research, dostęp elektroniczny: www.research.philips.com.
- The Energy Report. 100% renewable energy by 2050, WWF, 2010.
- Toffler A., Trzecia fala, PIW, Warszawa 1997.
- W perspektywie roku 2010. Droga do roku 2010. Raport w sprawie opracowania długofalowej strategii rozwoju Polski na okres 15 lat, Komitet Prognoz Polska 2000, Warszawa 1995.
- Wizja Przyszłości Polski. Studia i Analizy. Tom I. Społeczeństwo i państwo, red. J. Kleer, A. P. Wierzbicki, Z. Strzelecki, L. Kuźnicki, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa 2011.
- Wizja Przyszłości Polski. Studia i Analizy. Tom II. Gospodarka i środowisko, red. J. Kleer, A. P. Wierzbicki, Z. Strzelecki, L. Kuźnicki, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa 2011.
- Wizja Przyszłości Polski. Studia i Analizy. Tom III. Ekspertyzy, red. B. Galwas, L. Kuźnicki, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus, Warszawa 2012.
- World's Top Global Mega Trends To 2020 and Implications to Business, Society and Cultures, Executive Summary, Frost and Sullivan 2011, dostęp elektroniczny: www.frost.com.
- Zacher L. W., Gry o przyszłe światy, Polska Akademia Nauk, Komitet Prognoz” Polska 2000 Plus”, Warszawa 2006.

The Role of Megatrends in Forecasting Future

Abstract: Megatrends, as phenomena of long duration, are related to the risk of errors. In recent time, characterized by fast changes and crises, forecasting trends for over a dozen of years seemed to be inadequate. However, it is still justified to predict megatrends, both from the perspective of a state and an enterprise. Megatrends are useful as ways of defining future social needs, thus also the directions of modernisations of a state and the development of innovative economy. Diverse information obtained from an analysis of a megatrend might be useful in many areas of activity, e.g., in designing products, production, marketing, services and transportation. A correct definition of a megatrend and its description in a given environment and cultural context gives a chance of a correct analysis of future developments. However, we must remember that a trend can change in the future. Therefore, it is necessary to repeat a monitoring of environment, in particular of its aspects related to the analysed phenomenon.

Keywords: megatrends, definition of a megatrend, the role and importance of megatrends

dr Konrad Prandecki
Akademia Finansów